

Perpinyà, paradís maçònic

La vila de Perpinyà va ser un paradís maçònic. Céline Sala ha escrit l'estudi més complet sobre els orígens i l'expansió de la francmaçoneria al Rosselló, durant els segles XVIII i XIX.

Tapís amb els principals símbols maçònics brodats: les columnes, el compàs, l'escalre, el sol i la lluna, l'escacat...

Durant el regnat de Lluís XV, el mariscal comte de Mailly, governador de Perpinyà, ordena la construcció d'una universitat nova. L'edifici s'aixeca al carrer del Museu entre el 1760 i el 1763, i el noble hi aporta, personalment, una suma considerable. El palauet es destaca per les seves línies equilibrades i harmòniques.

Es un elegant *hotel* clàssic francès d'aparença rossellonesa: maó vermell i pedra de talla blanca. Però l'equilibri i l'harmonia no són exclusivament catalans o francesos, pertanyen a un moviment que es vol universal i modern, el francmaçònic. La geometria maçònica hi és dominant.

Un ritme ternari –la xifra 3 és característica de la simbologia de l'orde fraternal– domina tota la construcció: tres nivells en elevació, tres blocs de forma quadrada (un cos central sobrealçat d'un àtic amb tres obertures i dues ales laterals rigorosament idèntiques que contenen cadascuna tres sales destinades als professors) i tres materials principals (la pedra, el vidre, el ferro).

La distribució de l'espai, en profunditat, s'ordena, segons el ritme ternari de l'elevació, en tres zones de la mateixa llargada. Sobre la façana, l'entaulament és coronat amb un frontó triangular en pedra de tall.

La presència de nombroses columnes sobre la façana és fortament significativa. A la francmaçoneria del segle XVIII, la columna, indispensable a les lògies, simbolitza el seny –per a manar–, la força –per a dirigir– i la bellesa –per a ornamentar.

Finalment, la porta d'entrada es troba al mig de sis finestrals de la mateixa mida i la mateixa llum que la porta. Són set, doncs, les entrades de llum i el nombre set és el

segon gran nombre maçònic. Recordem, per exemple, l'edifici que acull el restaurant de les Set Portes de Barcelona, construït pel maçó Josep Xifré i Cases.

El mariscal comte de Mailly, Josep Augustin Mailly-d'Haucourt, és un francmaçó emèrit, associat ben aviat a les lògies parisenes i rosselloneses més brillants, i figura capdavantera de l'administració monàrquica de l'època de la Il·lustració. L'home encarna la vitalitat i la influència de l'anomenat Art Royal –la francmaçoneria francesa– al Rosselló del segle XVIII.

La primera historiadora. Així ens presenta el noble militar la primera historiadora de la maçoneria catalana del segle XVIII i primers anys del XIX, Céline Sala. La professora de la Universitat de Perpinyà, que fa sis anys va fer una primera aproximació als orígens i al desenvolupament de la francmaçoneria rossellonesa (*Franc-maçonnerie et sociabilité en Pays Catalan au siècle des Lumières*, Edicions Trabucaire), ha estès la seva tasca amb un estudi ambiciós en què aporta moltes dades noves i formula hipòtesis molt reveladores.

El llibre es titula *Les Francs-maçons en terres catalanes entre Lumières et Restauration. L'Art royal de Perpignan à Barcelone (1740-1830)*, i ha estat publicat per l'editorial Honoré Champion de París.

Una part de les informacions inèdites de l'estudi provenen dels anomenats *Arxius Russos* del Gran Orient de França. El desembre del 2000, el Gran Orient de França va recuperar més de 120 metres lineals de documents que havien estat confiscats pels nazis el 1940 i que el 1945 van caure en poder dels soviètics.

Gràcies a aquesta documentació, Céline Sala ha pogut completar i enriquir la personalitat maçònica del mariscal, i precisar més bé la importància de les lògies a Catalunya Nord.

Durant la transició revolucionària –del 1744 al 1830–, l'inventari de germans de les lògies catalanes, a banda i banda de la frontera, és format per un miler de persones, un teixit maçònic d'una espessor

A l'esquerra, Lluís XVI –d'esquena– i el mariscal de Mailly inspeccionen les tropes que defensen el palau de les Tulleries, el 10 d'agost del 1792. A la dreta, retrat del mariscal comte de Mailly.

excepcional, atesa la feble densitat demogràfica de les terres catalanes frontereres, durant aquesta època.

El capítol dedicat al mariscal, el *gran home* de la francmaçoneria i de la regió rossellonesa, compensa la manca d'atenció que, a parer seu, els historiadors han dedicat a l'etapa catalana del comte.

En la construcció de la universitat, el mariscal es va envoltar de francmaçons. Ho era el mestre d'obres, Jaume Lainé. I també el mecenes Josep Gagnon, gran difusor de les idees de la Il·lustració.

Céline Sala recull una informació aportada personalment per l'historiador Gilbert Languier, molt interessant, perquè mostra l'afany dels maçons per a encomanar les idees de la Il·lustració a la resta de terres catalanes. L'any 1769, Gagnon adquireix a Lió diversos exemplars de l'*Encyclopédie* que farà arribar a comerciants de Barcelona.

Arribada del comte. El comte de Mailly, després d'haver menat una carrera militar brillant, però acusat de ser l'amant de la reina de França, s'ha d'allunyar de la cort i és nomenat comandant en cap del Rosselló el 1749. Ho serà, en una primera etapa, fins el 1754 i, en una segona, del 1758 al 1789.

L'educació i la sociabilitat –ideals maçònics– guien la seva actuació civil. La Universitat de Perpinyà és, amb la Facultat de Dret de París,

l'únic edifici universitari construït a la França de la Il·lustració entre el 1715 i el 1789, recorda Céline Sala.

La ciutat de Perpinyà li deu, a més de l'edifici de la universitat, una escola militar, una escola d'equitació, la primera sala d'espectacles estable, a la plaça de la Llotja, i una escola d'infants gratuïta. També augmentarà la subvenció a l'hospital de la Misericòrdia.

El comte deixa lògicament al rei Lluís XV la glòria de les obres. Tampoc no ho reivindicarà davant el seu successor, Lluís XVI.

Això demostra la veneració del comte per la monarquia, però segurament també s'hi pot veure, diu la professora Céline Sala, la influència d'un dels preceptes maçònics, aquell que impedeix a l'iniciat d'obtenir cap glòria o recompensa per la seva acció individual.

Per a la historiadora, el comte de Mailly simbolitza l'agermanament entre el temple maçònic i les terres catalanes perquè deu el seu nomenament a un germà de lògia, el marquès Devoyer d'Argenson, secretari de Guerra. El Rosselló és una província fronterera i depèn del Departament de la Guerra.

Les interaccions de les esferes maçòniques amb les profanes també es fan visibles, recorda la historiadora, a través del casament dels seus fills, perquè una de les filles del comte de Mailly es marida amb el fill del comte d'Argenson.

A l'esquerra, l'antiga Universitat de Perpinyà. A la dreta, el mateix edifici en un dibuix de Louis Nicolas de Lespinasse.

Expansió excepcional. El comte de Mailly es troba situat al moment just de l'inici de l'expansió de la francmaçoneria al Rosselló, expansió que serà espectacular i única a França, sobretot a partir de l'etapa napoleònica, desaparegut ja el comte, tot i que la maçoneria haurà de refer-se de l'etapa de la Revolució Francesa, durant la qual s'altera la seva vida regular.

El militar Mailly estreny els lligams entre les lògies militars presents a la zona fronterera i les lògies civils. Ho corroboren les recerques recents als *Arxius Russos*.

Ara bé, com a bon militar i noble distingit, contribueix a reforçar les fronteres entre lògies elitistes i lògies populars. S'inscriu a la lògia de La Sociabilité, formada per l'alta societat local i homes del rei, des d'on dibuixa una xarxa de relacions entre els membres del poder municipal i el poder reial.

Fa la mateixa operació a Portvendres. Les obres del port s'encarreguen a dos maçons, l'arquitecte de Wailly i l'enginyer Renard de Saint-Malo.

És potser la referència a les *Constitucions* d'Anderson del 1723, diu Céline Sala, allò que dóna al comte la força i l'energia constants. La feina, per a un francmaçó, no s'acaba mai i per això continua, sense defallir, treballant en la transformació de la nova província francesa.

Però la Revolució posarà fi a la seva tasca. El rei Lluís XVI li ha confiat el comandament d'un dels quatre exèrcits creats per l'Assemblea Nacional. Poc després, el rei fuig a Varennes i el vell mariscal renuncia als seus càrrecs. Perseguit i finalment empresonat, serà guillotinat a

la plaça del Teatre de París el 23 de març del 1794, a 87 anys d'edat, el mateix dia que és jutjat per contrarevolucionari.

La sociabilitat. Per a Céline Sala, l'actuació del filantròpic comte de Mailly reforça la conclusió de l'estudi, que la francmaçoneria del Rosselló i de la Catalunya de l'altra banda dels Pirineus respon a un desig de practicar l'art de la sociabilitat, a banda del de la filantropia –la filantropia laica, naturalment–, més que no pas a satisfer un enriquiment intel·lectual i polític.

La tradició de sociabilitat maçònica al Rosselló és, segons que considera Céline Sala, única a França, i és rica no tan sols sota les muralles de la vila de Perpinyà, sinó també a la zona rural.

La fundació de tallers maçònics és primerenca, al Rosselló. El primer, la lògia Saint-Jean. La Sociabilité es funda el 1744, i és dels primers del Llenguadoc-Rosselló. L'any 1780 hi ha documentats més de 400 maçons, al Rosselló, una població de 13.000 habitants, repartits en més de tretze

lògies, deu de les quals a Perpinyà. Durant l'etapa imperial, els lligams de la maçoneria amb el poder local s'estrenyen. Dels cinc batlles que ocupen la casa de la vila de Perpinyà entre el 1804 i el 1815, cinc són germans, fet que es reproduceix en molts pobles de la regió.

Per a Céline Sala, la hipòtesi que les elits polítiques han estat formades per l'estructura maçònica pot ser validada. El taller maçònic facilita l'aprenentatge d'una certa forma de ciutadania perquè prioritza la jerarquització de les funcions.

Filantropia laica. Des del borbònic segle XVIII, la francmaçoneria troba en l'exercici de la filantropia laica la seva justificació social. Les lògies catalanes es defineixen elles mateixes davant el Gran Orient com a "societats filantròpiques". Les actuacions dels francmaçons no responen mai, assegura, a la voluntat de fer reformes socials o institucionals, tot i ser una necessitat ben present a la societat de l'època.

Les lògies rosselloneses de l'Antic Règim, és a dir, de l'època monàrquica, anuncien els cercles i les societats filantròpiques que veuran el dia al segle XIX, més que no pas els clubs revolucionaris de vocació política de la fi del segle XVIII.

A més, observa Céline Sala, el projecte maçònic rossellonès concilia dues línies de força: la lògia com a temple d'amics escollits i l'expansió de l'esfera maçònica de banda i banda de la frontera, per cobrir el conjunt de les terres catalanes.

Durant el mandat napoleònic, la vida de les lògies rosselloneses torna a la normalitat. Eliminada la paranoia de la Revolució, els tallers maçònics entren en una etapa d'expansió que Céline Sala qualifica d'edat d'or.

Com se sap, Napoleó Bonaparte, en comptes d'oposar-se a les lògies, com faran tots els dictadors de la història –Hitler, Stalin, Mussolini, Franco...– les farà servir de reforç a la seva acció imperialista, i d'eina suplementària de divulgació de les idees de la Il·lustració. Per dirigir la delicada tasca d'expansió de les lògies pensarà en el seu germà, Joseph Bonaparte.

Moneda amb simbologia francmaçònica.

A l'altra banda. A Perpinyà, sis tallers fundats durant l'Antic Règim reprenen la seva activitat, en arribar Napoleó al poder. I a la comarca, n'apareixen de noves que s'afegeixen a les velles. A l'altra banda dels Pirineus, es funden cinc tallers bonapartistes, tres a Barcelona, un a Girona i un a Figueres.

La llavor fructificarà després de la retirada de les tropes napoleòniques, especialment entre els militars, amb noms tan coneguts com Riego o Casado (revolta de Jaca), i alguns altres, com el coronel Macià, en seran simpatitzants. A mitjan segle XVIII, sobre les restes de l'antic convent de Sant Agustí de Barcelona, s'edificarà una caserna militar i els seus portals barrocs, coronats amb l'escut reial, tenen esculpits diversos signes maçònics, relleus que miraculosament van passar desapercibuts durant el franquisme.

La hipòtesi que fa més peça a Céline Sala sobre l'expansió maçònica francesa a Catalunya és la que es basa en l'estatus polític del Principat. I en concret la "Constitution de Catalogne", consagrada el 8 de febrer del 1810, segons la qual Catalunya se separa oficialment de la resta de la península, tot i que l'autonomia concedida no era més que el preludi d'una annexió futura a l'imperi francès, com es concretarà amb el decret imperial del febrer del 1812. Sigui com sigui, el fet és que les lògies catalanes del sud desapareixen amb la retirada de les tropes napoleòniques.

La primera maçoneria. La primera francmaçoneria catalana del Rosselló, de mitjan XVII, és la que fascina els elits nobles i no és encara la que busca els plaers de la bona companyia o l'ascensió social, com farà el ciutadà burgès, sinó una francmaçoneria mística, fortament influïda per l'alquímia i l'esoterisme cristià.

Quan es funden les primeres lògies, l'Església Catòlica no ha detectat encara el perill que representen i els nobles no veuen incompatibilitat entre maçoneria i catolicisme. Durant l'Antic Règim, les lògies compten fins i tot amb una certa quantitat d'eclésiàstics. Curiosament, s'hi mantenen, encara que Climent XII excomuni

EL TEMPS

El més antic gravat d'un francmaçó, amb el compàs i l'escale, sobre un escacat. És del 1735.

els francmaçons el 1738, i Benet XIV hi insisteixi el 1751.

L'excomunicació no els afecta, perquè el parlament francès no la

ratifica. Serà el bisbe de la diòcesi, Gouy d'Avrincourt, qui llançarà els seus anatemes contra els francmaçons pocs decennis després. Llavors,

Céline Sala, professora de la Universitat de Perpinyà.

catòlics i religiosos abandonaran les lògies, cosa que en frenarà, momentàniament, l'expansió.

Amb el concordat del 1810, que elimina l'aval dels poders públics, Roma ja té força per a impedir que capellans i catòlics entrin a les lògies i, a partir d'aquell any, no trobem cap religiós inscrit en un taller.

Burgesos. La presència de membres de la burgesia –el tercer estat– a les lògies rosselloneses confirma que la francmaçoneria, com han observat els historiadors, omple un buit i respon a una necessitat. Una necessitat sorgida d'una frustració: negociants,

professions subalternes de les finances i de la justícia es trobaven generalment exclosos de les formes de sociabilitat tradicionals.

Aquest és un dels factors que explica l'èxit que tenen les lògies al Rosselló, ja a l'etapa monàrquica. La burgesia pot penetrar en un món que fins llavors era reservat a la noblesa. Els negociants, a més de poder practicar l'art de les relacions personals, hi veuen un sistema per a prosperar.

Céline Sala posa per exemple el cas de Francesc Durand, nascut a Perpinyà el 1768. Amb l'ajut de germans de l'orde, estén la seva xarxa comercial per la Mediterrània i el

1808 el trobem portant gra a l'exèrcit francès instal·lat a Barcelona.

Es un dels ciutadans més importants de Perpinyà, no tan sols per les seves relacions amb les autoritats imperials, sinó també per les importants operacions comercials que porta a terme, a més dels càrrecs que ocupa: és president del tribunal de comerç i membre del consell general.

El Departament dels Pirineus Orientals el tria perquè el representi a la cambra de diputats de París. Un dels seus èxits és d'haver aconseguit exportar els vins del Rosselló a tot el món, ja acabada la guerra napoleònica.

L'estudi de Céline Sala no es limita, com s'ha vist, a refer la història interna de les lògies del Rosselló, sinó que relaciona la cultura maçònica amb la història del país. Els maçons no hi són presentats només com a maçons, com a seguidors de determinats rituals secrets, sinó com a ciutadans responsables que participen de forma activa en la vida social, intel·lectual, política i –en aquells temps– també militar.

La relació entre maçoneria i societat compta ja amb estudis importants i nombrosos a l'estat francès. A l'altre costat dels Pirineus és una tasca que ni tan sols ha començat, bàsicament pel pes –acadèmic– que encara hi tenen els historiadors marxistes, que es neguen a veure el pes progressista dels francmaçons –per burgesos–, el seu paper de motor de la història.

Lluís Bonada

Cines Babel
Cines Albatros

CINES Babel
Vicente Sancho Tello, 10 · València

Crazy Heart

de **Scott Cooper**

Si presentes aquesta butlleta tindràs el següent preu especial:

Si ets subscriptor d'EL TEMPS :
4,40 € De dilluns a dijous
i 6€ cap de setmana.
(Cal acompanyar el justificant de pagament)

Si ets lector d'EL TEMPS:
5,60€ de dilluns a dijous
excepte vespra de festiu i festius.